

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE VİCDANÎ RETTİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Vicdanî Ret Kavramı ve Kavrama İlişkin Tanım ve Açıklamalar	5
1.1.1. Vicdanî Ret Kavramı ve Tanımı	5
1.1.2. Vicdanî Rettin Kategorileri	6
1.1.2.1. Dinî ve Etik Vicdanî Retçiler	6
1.1.2.2. Din Dışı İnanç Bağlamında Vicdanî Ret (Seküler Ret)	10
1.1.3. Sivil İtaatsizlik	14
1.1.4. Modern Devlet ve Militarizm	16
1.1.5. Zorunlu Askerlik Hizmeti	22
1.1.6. Anti Militarizm	24
1.2. Vicdanî Rettin Tarihsel Gelişimi	26
1.2.1. Dünyada Vicdanî Rettin Ortaya Çıkışı ve İlk Vicdanî Retçiler	26
1.2.2. Birinci ve İkinci Dünya Savaşında Vicdanî Ret	29
1.2.3. Dünya Ülkelerindeki Vicdanî Ret Algısı ve Demokrasinin İşleyişine Göre Bazı Ülke Örnekleri	35
1.2.3.1. İşleyen Demokrasinin Hâkim Olduğu Ülke Örnekleri (Amerika Birleşik Devletleri, Almanya)	36
1.2.3.2. Kusurlu Demokrasinin Hâkim Olduğu Ülke Örnekleri (Meksika, Şili)	41
1.2.3.3. Karma Rejimin Hâkim Olduğu Ülke Örnekleri (Rusya)	43
1.2.3.4. Otoriter Rejimin Hâkim Olduğu Ülke Örnekleri (Angola, Eritre)	47
1.2.4. Türkiye’de Vicdanî Rettin Tarihsel Gelişimi	49
1.2.4.1. Osmanlı İmparatorluğu	49
1.2.4.2. Türkiye Cumhuriyeti	51

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA, AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ ÖZELİNDE TÜRKİYE'DE VİCDANÎ RET TARTIŞMALARI

2.1. Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletlere Göre Vicdanî Ret Hakkı.....	56
2.1.1. Avrupa Konseyi'ne Göre Vicdanî Ret.....	56
2.1.2. Avrupa Birliği'ne Göre Vicdanî Ret	60
2.1.3. Birleşmiş Milletlere Göre Vicdanî Ret.....	61
2.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararlarında Vicdanî Ret: Vicdanî Ret ile İnanç Arasındaki İlişki	63
2.2.1. AİHS, Vicdanî Ret ve AİHS m. 9'un Sağladığı Korumadan Yararlanabilecek İnanç Sistemleri.....	63
2.2.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Vicdanî Ret	69
2.2.3. Vicdanî Ret ile İnanç Arasındaki İlişki	73
2.3. Türk Hukukunda Zorunlu Askerlik Hizmeti ve Vicdanî Ret	76
2.3.1. Türk Hukukunda Askerlik Hizmetinin Zorunluluğu ve Kamu Hizmeti Seçeneği	79
2.3.2. Türk Ceza Kanunu ve Askerî Ceza Kanunu'nun Konu ile İlgili Hükümleri.....	90
2.3.3. 1982 Anayasası'nda Vicdanî Ret.....	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN VİCDANÎ RET PRATİĞİ VE AİHM KARARLARININ TÜRK HUKUKUNDAKİ YANSIMALARI

3.1. Türkiye'de Vicdanî Ret Hareketine İlişkin Örnekler.....	103
3.1.1. Yehova Şahitlerinin Durumu.....	103
3.1.2. Osman Murat Ülke Olayı	105
3.1.3. Mehmet Tarhan Olayı	113
3.1.4. Mehmet Bal Olayı.....	117
3.1.5. Halil Savda Olayı	120
3.1.6. Enver Aydemir Olayı.....	124
3.2. Türk Kamuoyunun Vicdanî Rette Bakışı	127
SONUÇ.....	141
KAYNAKÇA.....	147

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Küçük, v.d., **Dinler Tarihi**, Berikan Yayınevi, Ankara: 2010.
- Akar, Rıdvan, **Aşkale Yolcuları**, Belge Yayınları, 2000.
- Akça, İsmet, "Conceptualizing Militarism as a Technique of Power", **Militarism, Capitalism and the State: Putting in its Place in Turkey**, B.Ü., Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- AKPM, Karar no: 337 (1967).
- AKPM, Tavsiye Karar no: 1518 (2001), 23 Mayıs 2001,
- AKPM, Tavsiye Karar no: 478 (1967), 26 Ocak 1967.
- AKPM, Tavsiye Karar no: 816 (1977)
- Altınay, Ayşe Gül, "Militarizm", (Ed. Fikret Başkaya), **Kavram Sözlüğü: Söylem ve Gerçek**, Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı - Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Altınay, Ayşe Gül, **The Myth Of The Military Nation: Militarism, Gender, And Education In Turkey**, Palgrave Macmillan, New York: 2004.
- Anayurt, Ömer, **Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu**, Seçkin Yayınevi, Ankara: 2004.
- Arendt, Hannah, "Sivil İtaatsizlik", (Çev. Yakup Coşar), **Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik**, 2. bs. Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 1997.
- Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi, Tavsiye Karar no: R(87)8.
- Aydın, Faruk, **Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Askere Alma Kanunları (1839-1914)**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara: 1994.
- Başkent, Can, "Uluslararası Vicdanî Ret Hareketi", **İzinsiz Gösteri**, Sayı 179, Temmuz-Ağustos-Eylül 2008.

- Bayatyan / Ermenistan, Bn. 23459 / 03, 07.07.2011.
- Bora, Tanul, "Antimilitarizm, Ordu/Askerîye Eleştirisi ve Orduların Demokratik Gözetimi", **Birikim**, Sayı:207, Temmuz 2006.
- Boyle, Kevin, "Uluslararası Hukukta Vicdanî Ret ve Osman Murat Ülke Davası", **Çarklardaki Kum: Vicdanî Ret-Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, (Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci), İletişim Yayınları, İstanbul:2008.
- Brett, Rachel, "Askerlik Hizmetinin Vicdanen Reddi ve Alternatif Hizmette Uluslararası Standartlar ", **Çarklardaki Kum: Vicdanî Ret-Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, (Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci), İletişim Yayınları, İstanbul:2008.
- Brock, Peter, "Tolstoy and the Imprisonment of Conscientious Objectors in Imperial Russia", **Against The Draft: Essays on Conscientious Objection From the Radical, Transformation to the Second World War**, University of Toronto Press Incorporated, Canada: 2006.
- Bröckling, Ulrich, "Modası Geçmiş Savaş, Askerlerin Geleceği ve Anti militarizmin Perspektifleri", Değen, H-j. (der.), **Anarşizmin Bugünü**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Bröckling, Ulrich, **Disiplin: Askerî İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 2001.
- Bröckling, Ulrich, "Çarklardaki Kum? 21. Yüzyılın Başında Vicdanî Ret", **Çarklardaki Kum: Vicdanî Ret-Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, (Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci), İletişim Yayınları, İstanbul:2008.
- Cain, Edward R, "Conscientious Objection in France, Britain and the United States", **Comperative Politics**, s. 275, January, 1970.
- Can, Osman, "Vicdanî ret ve Anayasa", **Çarklardaki Kum: Vicdanî Ret-Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, (Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci), İletişim Yayınları, İstanbul:2008.

- Carvalho, Pelao, "Şili'de Vicdanî Ret", **Çarklardaki Kum: Vicdanî Ret-Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, (Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci), İletişim Yayınları, İstanbul:2008.
- Chambers II, John Whiteclay, "Conscientious Objectors and the American State From Colonial Times to The Present", Ed., Charles C. Moscos, John Whiteclay Chambers, **The New Conscientious Objection: From Sacred to Secular Resistance**, s.30-34, Oxford University Press, New York: 1993.
- Charles C. Moskos, John Whiteclay Chambers (1993), **The New conscientious objection: from sacred to secular resistance** (New York: Oxford University Press)
- Charles C. Moskos, Chambers II, John Whiteclay, "The Secularization of Conscience", **The New Conscientious Objection: From Sacred to Secular Resistance**, Oxford University Press, New York: 1993.
- Chazan, Guy, "Alternativniks' Challenge Russia'a Conscript Army", **The Wall Street Journal**, 10 Mayıs 2002.
- Coşar, Yakup, "Sivil İtaatsizlik", (Yay.Haz. Ender Ateşman), (Çev: Yakup Coşar), **Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik**, 2.bs, Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 2001.
- Coşkun Üsterci, Uğur Yorulmaz, "Türkiye'de Vicdanî Ret", **Çarklardaki Kum: Vicdanî Ret-Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, (Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci), İletişim Yayınları, İstanbul:2008.
- Çadırcı, Musa, **Tanzimat Sürecinde Türkiye - Askerlik**, İmge Kitabevi, Ankara: 2008.
- Çınar, Özgür Heval, **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Vicdanî Ret ve Türkiye**, (çev. Defne Orhun), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2014.
- Çınar, Özgür Heval, 2007, 'Uluslararası Hukuk Çerçevesinde AB'de ve Türkiye'de Vicdanî Ret', **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Eylül-Ekim 2007, Ankara.

- Çürük, Gökcan, “Türkiye’de Vicdanî Ret”, **İz Düşüm Başkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Düşünce Topululuğu Dergisi**, 2012, sayı:3.
- Demir, Hande Seher, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye’de Din ve Vicdan Özgürlüğü**, Adalet Yayınevi, Ankara: 2011.
- Demir, Hande Seher, “Vicdanî Ret Hakkı”, **Ankara Barosu Dergisi**, 2011, sayı 4.
- Dönmez, Gökhan, **1982 Anayasası’nda Milletvekili Statüsünün Kazanılması ve Sona Ermesi**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016.
- Durmuş Tezcan, v.d., **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu**, Seçkin Yayıncılık, Ankara: 2002.
- Elias, Norbert, **Über den Prazess der Zivilisation**, C.2, Frankfurt am Main 1978.
- Eren, Abdurrahman, Türk Hukukunda Vicdanî Ret, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**,61(3),2006.
- Esmer, Barış, **Türkiye’de ve Dünyada Vicdanî Ret**, Propaganda Yayınları, 2012.
- Evans, Carolyn, **Freedom of Religion Under the European Convention on Human Rights**, Oxford University Press, New York: 2001.
- Evans, Malcolm D., **Religious Liberty and International Law in Europe**, Cambridge University Press, Cambridge: 1997.
- Forrest, Alan “La patrie en danger: The French Revolution and the First Levee en Masse”, Eds. Daniel Moran, Arthur Waldron, **The People in Arms: Military Myth and National Mobilization since the French Revolution**, Cambridge University Press, Cambridge: 2003.
- Giddens, Anthony, **Ulus Devlet ve Şiddet**, 2.bs., Kalkedon Yayınları, İstanbul: 2008.
- Goodall, Felicity **A Question Of Conscience: Conscientious Objection In The Two World Wars**, United Kingdom: Sutton Publishing, 1997.

- Gönenç, Levent, "The 2001 Amendments to the 1982 Constitution of Turkey ", **Ankara Law Reviews 1**, 2004.
- Gutmann, Matthew "Kast Orduları: Kuzey ve Güney Amerika'da Zorunlu Askerlik, Vicdanî Ret ve Demokratik Yurttaşlık", **Çarklardaki Kum: Vicdanî Ret-Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, (Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci), İletişim Yayınları, İstanbul:2008.
- Hale, William **Türkiye'de Ordu ve Siyaset: 1789'dan Günümüze**, Hil Yayınları, İstanbul, 1996.
- HABERMAS, Jürgen, **Sivil İtaatsizlik**, AFA Yayınları, 1995
- Hamel, Walter, (çev. Servet Armağan), **Din ve Vicdan Hürriyeti**, 2. Baskı, Yeni Asya Yayınevi, İstanbul: 1981.
- Hiller, Kurt, **Einen Schritt noch, Einstein!**, (ed.) Der Sprung im Uelle (Leipzig, 1932)
- Hobsbawn, Eric J., **The Age of Empire**, 1875-1914, Wiedenfeld and Nicolson, Londra: 1987.
- Howard, M., **War and the Nation State**, Clarendon Press, Oxford: 1978.
- Jacobs & White, **European Convention on Human Rights**, (ed.) Clare Ovey ve Robin C.A. White (Oxford University Press, 2006, 4. Edition)
- Joll, James **II. Enternasyonal**, Belge Yayınları, İstanbul: 2001.
- Kafkaslı, Zehra "Her Şey Vatan İçin" (!), **Güncel Hukuk**, Mart 2006/03.
- Karabekir, Kazım **İstiklal Harbimiz**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Karal, Enver Ziya **Osmanlı Tarihi: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, Cilt: 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara: 1995.
- Kardaş, Ümit "Modern Devlet, Ordu ve Vicdanî Ret İtirazı", **Birikim**, Sayı: 207 Temmuz 2006.
- Keep, John L.H., **Soldiers of the Tsar: Army and Society in Russia 1462-1874**, Oxford: 1985.

- Körlegen, Muhammed, **Sivil İtaatsizlik Bağlamında Bir Savaş Karşıtı Hareket Olarak: Vicdanî Ret**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Kuhlmann Jürgen, Lippert Ekkehard, "The Federal Republic of Germany: Conscientious Objection as Social Welfare", Charles C. Moscos, John Whiteclay Chambers, **The New Conscientious Objection: From Sacred to Secular Resistance**, Oxford University Press, New York: 1993.
- Lenin, Vladimir Ilyich, (çev:N. Solukçu), **Sosyalizm ve Savaş**, Sol Yayınları, Ankara: 2009.
- Mann, Michael, "Capitalism and Militarism", Ed.: Martin Shaw, **War State and Society**, New York: St. Martin's Press,, 1984.
- Mann, Michael, **States, War and Capitalism: Studies in Political Sociology**, 1988.
- Meyer, Ernest L. Meyer, Day, John Day, "Hey! Yellowbacks!", **The War Diary of a Conscientious Objector**, Jerome S Ozer Pub, New York: 1972.
- Military Recruitment and Conscientious Objection: A Thematic Global Survey, Conscience and Peace Tax International, Lueven Belçika: 2006.
- Muller, John, "Changing Attitude Towards War: The Impact of the First World War", **British Journal of Political Science**, c. 21, sayı 1, s.3, Ocak 1991.
- Nal, Sabahattin, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Türk Hukukunda Vicdanî Ret", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2010, Cilt.7, Sayı 13.
- "Ossi Direniyor", **Apolitika Dergisi**, sayı 5, Mart 1997
- Otto Preminger Institut / Avusturya, Bn. 13470 / 87, 20.09.1994.
- Öktem, Akif E., **Uluslararası Hukukta İnanç Özgürlüğü**, Liberte Yayınları, Ankara: 2012.
- Özek, Çetin **Devlet ve Din, İstanbul**, Ada Yayınları, 1983.

- Özenç, Berke **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İnanç Özgürlüğü**, Kitap Yayınevi, İstanbul: 2006.
- Parla, Taha, "Vicdanî retin Felsefi Gerekçeleri ", **Çarklardaki Kum: Vicdanî Ret-Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, (Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci), İletişim Yayınları, İstanbul:2008.
- Pierson, Christopher, **Modern Devlet**, (Cev: Dilek Hattatoğlu), Civi yazıları, İstanbul: 2000.
- Prasad, Devi, **War Is a Crime Against Humanity: The Story Of War Resister's International**, Londra: 2005.
- Sancar, Mithat, "Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı 13, Kasım-Aralık-Ocak 2000-2001.
- Selek, Pınar, **Barışamadık**, İthaki Yayıncılık, İstanbul: 2004.
- Selek, Pınar, Sönmez, Oğuz, "Anti militarizm", Ed.: Fikret Başkaya, **Kavram Sözlüğü II: Söylem ve Gerçek**, Özgür Üniversite Kitaplığı, Maki Basın Yayın, Ankara: Kasım 2006.
- Sevinç, Murat, "Türkiye'de Ve Batı Demokrasilerinde, Vicdanî Ret, Zorunlu Askerlik Ve Kamu Hizmeti Seçeneği", Ankara, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, s.298.
- Shelton, D., " Consientious Objection to Religious Groups", Flauss, J.-F. (ed.), **International Protection of Religious Freedom**, Bruylant, Brüksel, 2002.
- Speck, Andres, "Savaş Karşısı Uluslararası Hareket İçinde Red", **Birikim**, Sayı:207, Temmuz 2006.
- Ağırbaşı, Şennur, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Din ve Vicdan Özgürlüğü", **TBB Dergisi**, 2012, sayı 101.
- Tanör, Bülent, **Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul:1997.
- Tilly, Charles, (Çev. Kudret Emiroğlu), **Zor Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, 1.baskı, İmge Kitabevi, Ankara: 2001.

- Tok, Hıdır, **Bir Eylem Ve Toplumsal Hareket Yöntemi Olarak Antimilitarizm Ve Vicdanî Ret**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Toker, Nilgün, "Antimilitarizm Sorumluluktur...", **Birikim**, Sayı:207, Temmuz 2006.
- Toker, Nilgün, "Vicdanî ret, Sivil İtaatsizlik ve Antimilitarizm: İtaat Etmeme ve Direnme", **Çarklardaki Kum: Vicdanî ret-Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, (Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci), İletişim Yayınları, İstanbul:2008.
- Tompkins, Stuart Ramsay, "The Triumph of Bolshevism: Revolution or Reaction?", **University of Oklohoma Press**, Norman: 1967.
- Trudell, Megan "Prelude to Revolution: Class Consciousness and The First World War", **International Socialism**, Eylül 1997.
- Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu.
- United States Selective Service System**, "Conscientious Objection: Selective Service Monograph, No. 11 ", Washington, D.C., GPO, 1950.
- Üçpınar, Hülya, "Türkiye'de Vicdanî Retin Suç ve Ceza Konusu Olması ve Sonuçları", **Çarklardaki Kum: Vicdanî Ret-Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, (Yayına Hazırlayanlar: Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci), İletişim Yayınları, İstanbul:2008.
- Weber, Max, **Sosyoloji Yazıları**, (Çev: Taha Parla), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1987.
- Wolf, Russel, "Consciencious Objection: Time From Recognition As A Fundamental Human Right", **ASILS International Law Journal**, vol.6, 1982.
- Woloch, Isser, **The New Regime: Transformation of the French Civic Order, 1789-1820s**, **W.W. Norton and Company**, New York: 1995.
- Yıldırımaz, Sinan "I. Dünya Savaşı'nda Avrupa'da Savaş Karşıtı Hareket", **Toplumsal Tarih**, Ekim 2003.
- Zürcher, Eric Jan, **Devletin Silahlanması ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2003.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Agos** (2013) Vicdanî Ret Faaliyette <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/5009/vicdanî-ret-dernegi-faaliyette#>
- Akın** Birdal'ın Kanun Teklifi <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0341.pdf>
- Akın** Birdal'ın Soru Önergesi <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-3016s.pdf> E.T.:
- Askerî** Yargıdan Demokrasi Dersi <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=10964>
- Askerî** tarih http://tr.wikipedia.org/wiki/Asker%C3%AE_tarih
- Avrupa** Birliği Temel Haklar Bildirgesi <http://bianet.org/bianet/siyaset/3780-avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi>
- “Bu ölecek bunu idareye verelim”(D-Mehmet Bal) <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=8&ArsivAnaID=45790>
- Bülent** Ersoy Askerlik haberi <https://www.youtube.com/watch?v=fbp15G607MA>
- Bülent** Ersoy beraat etti http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/29288/Bulent_Ersoy_beraat_etti.html
- Doğudan** doğan vicdanî ret-S.Görendağ <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=49290>
- Gazeteci** Mağden Vicdanî Ret Yazısından Aklandı <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=49113>
- <http://www.Ajangiz>, Rafael, “Being Influential Without Participating in The Policy Process. The case of Conscription Western Europe”, 2001. essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/copenhagen/ws20/ajangiz.PDF;
- Enver** Aydemir Vicdanî retinî sürdüreceğini ilan etti(D-Enver Aydemir) <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=8&ArsivAnaID=40291#>
- Hürriyet** (2006). AİHM'den Türkiye'ye 11 bin avro askerlik cezası. <http://www.hurriyet.com.tr/index/ArsivNews.aspx?id=3839010>

- Hürriyet** (2006). Bakan: AİHM kararı kişisel <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/3844780.asp>
- Hürriyet** (2008). 1 Milyon Kaçak, Bakaya ve Tecilli Var <http://www.hurriyet.com.tr/index/ArsivNews.aspx?id=9071397>
- İHD:** Acil Eylem Çağrısıdır <http://www.koxuz.org/koxuz/node/1574>
- İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinde davalar ve konuları:** http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/dusunceler/din_ozgurlugu.pdf
- İnsan Hakları Evrensel Bildirisi Madde 18** http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/77/01/714803/dosyalar/2012_12/18094851_insan_haklari.pdf
- Milliyet Gazetesi.**(2006) Vicdanî retçi endişeli <http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&KategoriID=24&ArticleID=255420&PAGE=1>
- Milliyet.(Arşiv). Askerî Yargıdan Zorla Eşcinsellik Muayenesi <http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&KategoriID=24&ArticleID=254471&PAGE=1>
- Murdoch, Jim Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. Maddesinin Uygulanmasına Dair Kılavuz Kitap, Çev: Defne Orhun, Belçika, Avrupa Konseyi,2007,http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/kitaplar/AIHS_Mad9_DusunceVicdanDin.pdf
- Öldürmiycez ölmüycz, Kimsenin Askerî Olmıycz - M.Tarhan <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=33210#>
- Radikal.** (2005) Özgürlük ve vatan hizmeti <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=162046>
- Radikal** (2006). 'Askerlik yapanla yapmayan bir tutulamaz' http://www.radikal.com.tr/turkiye/askerlik_yapanla_yapmayan_bir_tutulamaz-774558#
- Radikal** (2006). Terör estirdiler <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=189647>

- Radikal** (2013) Vicdanî Ret Derneği resmen kuruldu. [http://www. radikal.com.tr/turkiye/vicdanî_ret_derneği_resmen_kuruldu-1133591](http://www.radikal.com.tr/turkiye/vicdanî_ret_derneği_resmen_kuruldu-1133591)
- Sabah** (2006). Genelkurmay'dan 'vicdanî ret' atağı <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/03/13/gnd114.html>
- Sebahat** Tuncel'in Soru Önergesi <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-12245s.pdf>
- Semra** Pelek (2010) Kürt Gençler İHD'de Vicdanî Retlerini Açıklıyor <http://www.bianet.org/biamag/ifade-ozgurlugu/124849-kurt-gencler-ihd-de-vicdanî-retlerini-acikliyor#>
- Taraf** (2008). <http://arsiv.taraf.com.tr/haber-vicdanî-redde-sorusturma-17180/>
- Van:** Antimilitarist İnisiyatif'ten vicdanî retçilere destek... <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=8&ArsivAnaID=45998>
- Vicdanî Retçi Savda:** Barışta da Savaşta da Askerlik Yapmam <http://www.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/106833-vicdanî-retci-savda-barista-da-savasta-da-askerlik-yapmam>
- Vicdanî Retçi Halil Savda** HDP'den Aday Adayı Oldu <http://vicdanîret.org/vicdanî-retci-halil-savda-hdpden-aday-oldu/>
- Vicdanî Retçi Halil Savda'nın** Kronolojisi <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=8&ArsivAnaID=39283>
- 10 Ekim** Kararı Üzerine Bir Hafıza Yoklaması <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/86783-10-ekim-karari-uzerine-bir-hafiza-yoklamasi>